

Бойка Недева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

МОРФОЛОГИЧНА АДАПТАЦИЯ НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ, ВЪЗПРИЕТИ ОТ АНГЛИЙСКИ, ВЪВ ФИНАНСОВО-ИКОНОМИЧЕСКАТА ПОРТУГАЛСКА И БЪЛГАРСКА ЛЕКСИКА

Abstract: Adaptation of loanword to the linguistic system of the host language is a gradual process that goes through different phases. In the morphological adaptation of nouns, the objective is fixing grammatical gender and formation of plural forms.

Keywords: loanword, lexical borrowing, morphological adaptation

1. Увод

През последните няколко десетилетия сме свидетели на все по-голямо англицизиране на европейските национални езици, в това число на португалския и на българския¹. Приспособяването на чуждите думи към лингвистичната система на приемащия език е постепенен процес, който минава през различни фази. Освен окончателното фиксиране на ударението на чуждата дума, на нейното произношение и на графичната ѝ форма, заемката трябва да се адаптира към приемащата езикова система на морфологично и синтактично равнище. При съществителните това е свързано с приемане на граматичен род и образуване на форми за множествено число.

Представеното изследване анализира морфологичната адаптация на съществителните от обичайния журналистически дискурс, а не от строго специализирани професионални текстове и ситуации. За създаване на необходимия корпус са подбрани португалски и български печатни издания, които разглеждат въпроси от финансовия и икономическия живот и се ползват с голяма популярност и авторитет и в двете страни, но не са насочени към тесните специалисти, а към по-широка публика. Анализираните материали представят информация за финансово-икономическите проблеми на конкретната

¹ Публикуваният от БАН през 2010 *Речник на новите думи в българския език* според информацията, представена в увода му, съдържа 5000 речникови статии, като около 4300 са нови лексикални единици, а от тях 1020, или около една четвърт, са заемки от английски език (РНДБЕ 2010). В същото време речникът регистрира и над 700 нови значения на добре познати стари думи, немалка част от които представляват семантични калки, появили се в българския език най-вече под влияние на английски. *Речник на португалския език* на издателство „Порто Едитора“ от 1998 г. включва 631 думи, приети от английски, и в сравнение с предходното издание от 1996 г. англицизмите са със 190 повече.

страна и са публикувани през първите 15 години на ХХІ век. Този период се характеризира с голяма продуктивност на текстове, свързани с изследваната от нас област, а това е предпоставка за регистриране на по-голям брой ново-заети езикови единици.

2. Граматичен род на новите заети съществителни в португалски и в български

Наблюденията ни върху заемките от английски, навлезли в португалската и в българската финансово-икономическа лексика, сочат, че те се разпределят неравномерно по части на речта, като най-голям е броят на съществителните имена. В подкрепа на подобен извод са и данните, представени от Фрейташ, Рамилу и Арим (Фрейташ и др. 2003: 447), които изследват неологизмите в общоговоримия език и установяват, че съществителните имена съставляват 69% от регистрираните от тях неологизми, по-голямата част от които са заемки от английски. Пак там се цитират други две изследвания, проведени от учени в Университета в Ливърпул и във Финландия, като и в двата случая делът на съществителните възлиза на 70% от изследваните заемки. Този факт не е случаен, тъй като съществителното е лексикалният елемент, който най-лесно минава от един език в друг, поради нуждата да се наименоват новите процеси и обекти. Изследване на С. Бояджиев (Бояджиев 1970: 404 – 405, цит. по Лютакова 1997: 6), върху чуждата лексика, включена в тритомния *Речник на съвременния български книжовен език* (1955 – 1959 г.), също сочи, че от 16 264 чужди думи, включени в речника, съществителните са 10 044, т.е. около 62% от общия брой заемки.

Едва след като бъдат причислени към определен граматичен род, съществителните, които навлизат от английския език, може да се разглеждат като неразделна част от лексикалния инвентар на португалския или българския език. Тук трябва да направим уговорката, че в много от случаите на заемане от английски не може с абсолютна точност да се каже дали дадено съществително е заето първо и дали наблюдаваната формата е проява на морфологична адаптация или името е образувано на домашна почва като производно на глагола, зает от английски. Такъв е случаят например със съществителното *банкиране*.

3. Адаптация на заетите съществителни по категорията граматичен род

За разлика от португалския и българския, където съществителните се отнасят към един от класовете мъжки/женски род, съответно мъжки/женски/среден род, в съвременния английски език граматичната категория род не е представена. Съществителните, означаващи неодушевени предмети и абстрактни понятия в английския език, нямат род. Можем да говорим за род

на съществителните в английски само при номинации на живи същества с биологичен пол, хора или животни. Но дори и при тях трябва да се добави съответното лично местоимение *he* 'той' или *she* 'тя', за да се посочи дали съществителното е от мъжки, или от женски род.

Г. Корбет разграничава два типа родови системи: семантична (родът на съществителното се определя от неговото значение) и формална (граматичната форма насочва съществителното към конкретен род). При двата изследвани езика, португалския и българския, говорим за смесен модел родови системи, т.е. граматичният род зависи от комбинираното действие на факторите семантика и форма (Корбет 1991).

Определянето на рода в португалския език, където има две родови форми – за мъжки и женски род, валидни както за одушевените, така и за неодушевените обекти, обикновено се опира на естествения пол за одушевените съществителни, но всъщност семантиката и завършекът на думата тук са от съществено значение. Според най-общото правило в португалския език от мъжки род са повечето съществителни, завършващи на гласната *-o*, много от окончаващите на *-e* или на съгласна.² Най-общо казано, от женски род са повечето от португалските съществителни, завършващи на неударено *-a*, голям брой с крайна морфема *-e* и други, където водещ е семантичният фактор.³ Съществителните имена в португалския език са от мъжки род, когато назовават одушевени обекти от мъжки пол, и съответно – от женски род, когато назовават одушевени обекти от женски пол.

В българския език за одушевени и за неодушевени обекти съществуват три рода: мъжки, женски и среден. Българската родова система, така както и португалската, е смесена. Отнасянето към определен граматичен род на имената за одушевени обекти в българския език се обуславя от семантични и морфологични признаци, а граматичната форма на думата е определяща при неодушевените обекти. Завършекът на съществителното автоматично го отнася към една от трите родови групи. Този признак е утвърден и той се задейства веднага след навлизането на чуждата дума. Така съществителните на съгласна се отнасят към мъжки род, на *-a*, *-я* попадат в групата на женски род, а завършващите на *-o*, *-e*, както и редица имена на *-и*, *-у*, *-ю* се причисляват към среден род.

В португалския език мъжкородовите съществителни се предхождат, съответно за единствено или множествено число, от определителен член *o/os* или от неопределителен член *um/uns*, а тези от женски род – съответно от чле-

² Съществителни от мъжки род са и тези, които имат следните финални морфemi: *-em*, *-im*, *-om*, *-men*, *-gram*, *-en*, *-um*, *-ão* (за конкретните съществителни), *-l*, *-r*, *-az*, *-as*, *-is*, *-oz*, *-os*, *-uz*, *-us*.

³ Трябва да отбележим, че в португалския език съществуват многобройни изключения и разгледаните правила не могат да служат като сигурна основа за определяне рода на всяко съществително.

нове *a/as* или *uma/umas*. В българския език определителният член е различен за трите рода и е в следпоставена позиция, като за мъжки род членът може да бъде пълен или кратък.

И в двата езика класифицирането на думите в родовите класове зависи от множество допълнителни фактори и няма съвпадение на родовете при еквивалентните съществителни. Например в португалския език съществителните от гръцки или латински произход завършващи на *-ema*, *-ama*, *-oma*, въпреки че окончават на гласната *-a*, са от мъжки род (*um problema*, *um sistema*, *um emblema*, *um programa*, *um idioma*). В български посочените латинизми/гръцизми се отнасят към женски род именно поради факта, че завършват на гласната *-a*.

3.1. Съществителни, които придобиват мъжки род

В португалски към мъжки род се причисляват голям брой англицизми от финансово-икономическата сфера, чиято оригинална графична или фонетична форма завършва на съгласна: *o outlet*, *o market*, *o business*, *o budget*, *o dumping*, *o benchmark*, *um discount*, *um discounter*, *o staff*, *um office*, *o outsource park*, *o commerce*, *o retail*, *os solutions*, *o consulting*, *um ticket*, *o free shop*, *o free market*, *o board*, *o outplacement*, *o agreement*, *o outsorcer*, *o brand*, *o target*, *enterprise*, *o establishment*, *o show-room*, *o shopping market*, *o fast-food*, *o happyhour* и др.

Въпреки че продължават да се изписват в оригинал, почти всички съществителни, навлезли в португалския от английския и регистрирани в хода на изследването, са придружени от идентификатор за граматичен род. Освен от определителния или неопределителния член за мъжки род (например *o benchmark*, *um trader*, *oportunidades do offshoring*, *o backoffice*, *um downgrade*, *os downgrades*, *um spread*, *o brand equity*, *o super bull market*) функцията на идентификатор се изпълнява от прилагателно във формата за мъжки род (*leasing tecnológico*, *rating máximo*, *do spread contratado*, *creditwatch negativo*, *um marketing agressivo*), местоимение (показателно местоимение: *estes dealers*, *este swap*, *o mesmo rating*; притежателно местоимение: *nosso budget*, *o seu target*; неопределително местоимение: *nenhum brand*, *algum brand marketer*) или числително (*dois traders*), които по категоричен, макар и непряк начин указват граматичния род на съществителното.

Португалски езиковеди отбелязват тенденцията кратките англицизми, т.е. едносрични или двусрични думи, да приемат мъжки род (Родригеш 1995: 146). Примерите тук са много: *um spot*, *o boom*, *o crash*, *shop*, *o trend*, *o stock*, *o gap*, *o boss*, *o input*, *o output*, *o swap*, *o brand*, *o staff*, *o pool* (*acordo entre empresas*), *um pick-up*, *o warrant* и др. Прави впечатление, че всички изброени кратки заемки завършват на съгласна или се разглеждат като такива, тъй като определящо е тяхното произношение. Като се вземе предвид, че при съществителните в португалския език завършекът на съгласна е особено съществена морфологична характеристика за сигнализиране на мъжки род, може да се

заклучи, че дължината или краткостта на лексемата нямат водеща роля в този процес. Мъжки род се разглежда като немаркиран член на категорията и към този род се отнасят повечето от новопостъпващите чужди думи особено когато идват от език, където граматичният род няма същото съдържание (Алвеш 1990: 81; Андраде, Лопеш 1997: 85), а това е основен аргумент за автоматичното причисляване към мъжки род на по-голям брой заемки.

В португалския език се установява тенденцията мъжки род да придобиват заетите от английски съществителни, които завършват на *-ing*⁴. От мъжки род са например *o banking, o marketing, o franchising, o factoring, o rating, o ranking, o dumping, o handling, o clearing, o catering, o leasing, o outsourcing, o sourcing, fixing, monitoring, o offshoring, o benchmarking, o timing, o shopping, o trading, o branding, o rebranding, o fishing, o merchandising* и др.

С изключение на термина *handling* изброените заемки се употребяват и в българския език (съответно *маркетинг, франчайзинг, рейтинг, ранкинг, дъмпинг, клиринг, кетъринг, лизинг, аутсорсинг, фиксинг, мониторинг, офшоринг, бенчмаркинг, тайминг, шопинг, трейдинг*), като също са от мъжки род.

В португалския език са се установили също така следните англицизми, назоваващи лица от мъжки пол, упражняващи определена професия: *o manager, o trader, o partner, o dealer, o broker, o sponsor, o consumer, o employer, o franchiser* и др. Любопитна е появата на англицизма *actuary*⁵, който понякога се употребява вместо вече адаптираната по-стара заемка от мъжки род *actuário*, приета в португалски именно от английски. Новата заемка е двуродова и при всяка употреба се придружава от съответния член за конкретизиране на рода (*um/o actuary* или *uma/a actuary*).

Англицизмите, които навлизат в българския език, се причисляват към един от трите граматични рода – мъжки, женски или среден, в зависимост от посочените по-горе правила. Събраните данни показват, че в българския език към мъжки род се отнасят съществителни, заети от английски, които завършват на съгласна, като *таргет, тренд, борд, бранд, спот, аутлет, маркет, дискаунт, маржин, мениджмънт, клъстер, франчайз, одит, овърдрафт* (или *овердрафт*), *аутплейсмънт, бенчмарк* и др.

В много случаи английският прототип завършва на *-e* (което не се произнася), но в български адаптираната заемка е на съгласна и това автоматично я отнася към мъжки род. От този тип са следните англицизми, чиято транскрибирана форма завършва на съгласна: *баркод* (англ. *bar-code* [ba:] [koud]), *бек-офис* (англ. *back-office* [,bæk] [,ɔfis]), *венчър* (англ. *venture* [,ventʃə]), *аксептънс* (англ. *acceptance* [ək'septəns]).

⁴ Завършекът *-ing* не е характерен за португалския език (Андраде, Лопеш 1997: 86).

⁵ Английският термин *actuary* всъщност е латинизъм и води началото си от лексемата *actuarius*.

От мъжки род са и редица заемки, при които фонетичната форма на английския прототип завършва на гласна, но адаптираната заемка в българския следва графичната форма на лексемата и е на съгласна. Такива транслитерирани заемки, например са съществителните *ваучер* (англ. *voucher*), *аутсорсер* (англ. *outsourcer*), *бартер* (англ. *barter*) и др. Прототипът на англицизма *стендбай* (англ. *stand-by* [ˌstændbaɪ]) завършва на полугласна, но адаптираната заемка в българския е на съгласна, а такъв завършек е белег за мъжки род.

В съответствие с действащите в българския език граматични правила в мъжкородовата група попадат и английските заемки със завършек *-инг*. Структурата на тези съществителни не е нова за българския език и при морфологичната адаптация на новопостъпващи заемки от този вид, съвсем естествено, се следва познатият и вече утвърден модел. Приели са мъжки род следните нови заемки: *банкинг*, *аутсорсинг*, *брандинг* (или *брендинг*), *бенчмаркинг*, *делистинг*, *дилинг*, *мониторинг*, *холдинг*, *дъмпинг*, *семплинг*, *фишинг*, *факторинг*, *аутстафинг*, *мърчандайзинг*, *форуърдинг*, *форфетинг*, *хеджинг*, *смърфинг*.

Многобройна е групата на англицизмите в български, причисляващи се към мъжки род, които назовават професия или занятие и се отнасят до лица от мъжки пол. Такива са *промоутър* (или *промотър*), *ексчейнджър*, *аутсорсер*, *мърчандайзер* (или *мърчандайзър*), *бенефициер*, *уебмастер*, *трежърър*, *маркетмейкър*, *стокброкер*, *дилър*, *трейдер*, *франчайзър* (или *франчайзер*). Английските заемки от мъжки род за назоваване на лица от мъжки пол най-често завършват на *-ер*, *-ър*, *-ор*, като тези суфикси не са нови за българския език и адаптирането на заемките е безпроблемно. Срегнахме само един пример на заето съществително от мъжки род с необичаен завършек, а именно *-ейт*: *афилиейт* (от англ. *affiliate*).

В български заетите от английски финансово-икономически съществителни се изписват на местната азбука, кирилица, като в някои случаи е транслитерирана графичната форма на прототипа, а при други е транскрибирана фонетичната им форма.

3.2. Съществителни, които придобиват женски род

Установихме, че и в двата изследвани езика броят на заетите от английски съществителни, придобили женски род, е доста по-малък в сравнение с приелите мъжки род. Потвърждава се констатацията, направена от Фрейташ, Рамилу и Соалейру (Фрейташ и др. 2002: 375) за португалски, че заемките приемат женски род само когато е налице основание от морфологичен или семантичен характер. Във всички други случаи заетите чужди думи се причисляват към мъжки род.

Съгласно действащите в португалския език правила най-многобройни сред съществителните от женски род са думите, завършващи на неударено *-а*. Това означава, че навлезлите от друг език думи с такъв завършек е най-вероятно да приемат женски род. Сред редките англицизми, окончаващи на гласната *-а*, е заемката *Coca cola*, която в португалски е от женски род.

В изследвания от нас португалски финансово-икономически корпус не бяха установени други съществителни, заемки от английски, със завършек *-a*. Тук трябва да направим уговорката, че, както отбелязват Фрейташ и колектив, определящата крайна морфема *-a* трябва да има отношение към фонологичната структура на думата, а не само към графичното ѝ представяне. По тази причина лексеми като *ice-tea* например не се причисляват автоматично към женски род (Фрейташ и др. 2002: 375).

В събрания от нас португалски корпус все пак регистрирахме някои англицизми, придружени от идентификатор (член, прилагателно и др.), потвърждаващ класифицирането им като съществителни от женски род: *uma holding*, *uma joint venture*, *uma yield*, *as swaps*, *Juros das Bunds*, *boa performance*, *a pior performance*, *algumas bunds*, *bunds cuja maturidade*, *descida da refi*, *outras commodities*. Установи се, че заемката от английски *yield* е включена в *Речник на съвременния португалски език* (2001) като съществително от мъжки род (с препратка към португалското съответствие от мъжки род *o rendimento*). В нашия корпус тя се среща многократно, употребена в женски род.

По примера на френски изследователи португалските автори се позовават на правилото за синонимното привличане като важен фактор за определяне на рода на някои заемки (Андраде, Лопеш 1997: 86; Фрейташ и др. 2002: 375). Така заетите английски съществителни, които имат еквивалент в португалския език, придобиват рода (женски или мъжки) на съответстващия им еквивалент. Може да се приеме, че женски род най-вероятно по аналогия с рода на домашния синоним са приели англицизмите *uma holding* и *uma subholding* (порт. *uma empresa subsidiária*), *uma golden share* (порт. *a quota*, *a participação do Estado*), *uma performance* (порт. *a realização*), *uma joint-venture* (порт. *uma associação de empresas* или *uma acção conjunta*), *a swap* (порт. *a troca*), *a yield* (порт. *a rentabilidade*, *a produção*), *uma pool* (порт. *uma equipa*, *a associação*), *as car boot sales* (порт. *vendas de bagageira*), *a bund* (порт. *a obrigaçao*) и др.

Подобен аргумент може да бъде представен и за някои заемки от мъжки род, за които са налични домашни синоними в португалски, сред които са: *o market* (със синоним *o mercado*), *o business* (със синоним *o negócio*), *o standart* (със синоним *o padrão*), *o research* (със синоним *o estudo*), *o target* (със синоним *o objectivo*), *o budget* (със синоним *o orçamento*) и др. По-вероятно обаче е тези съществителни да са приели мъжки род поради факта, че окончават на съгласна, отколкото по аналогия с рода на еквивалентната домашна дума. В подкрепа на такова твърдение са и примерите за англицизми като *o share* (м.р.) (със синоним от ж.р. *a participação*, *a quota*, *a audiência televisiva*), *um show-room* (м.р.) (със синоним от ж.р. *a sala de exposições*)⁶, *o leasing* (м.р.)

⁶ Обяснението може да се търси във факта, че англицизмът *show* се превежда като *espectáculo* (спектакъл, представление), а в португалски това съществително име е от мъжки род.

(със синоним от ж.р. *a locução financeira*) и др., при които не се открива синонимното привличане, което е показателно, че водеща роля за определяне на рода на заетите съществителни имат други фактори (от формално и семантично естество).

Англицизмът *holding* в португалски е от женски род. Приема се, че това се дължи на синонимното привличане, тъй като става дума за вид търговско дружество, а съответстващият в португалския език термин – *uma sociedade comercial* – е от женски род. В свое изследване от 1997 г. Андраде и Лопеш (1997: 85) отнасят англицизма *trading* към женскородовите съществителни по аналогия с английската лексема *holding*. Направеното от нас проучване обаче безусловно доказва, че в португалски думата *trading* се употребява в мъжки род (срв. *ter sucesso no trading*).

Когато назовават лица жени, упражняващи определено занятие или професия, англицизмите, установили се в португалски, се причисляват към женски род. Една и съща форма на регистрираните от нас английски заемки за назоваване на лица в португалския език може да се използва и за двата пола, като се придружава от съответен идентификатор за мъжки или женски род (*um/uma líder*, *um/uma broker*, *o/a manager*). Регистрирахме например следните употреби: *uma broker Diferente*, *uma broker de metais*, *uma Broker de produto alimentar*; *sendo assim o vosso, ou melhor a vossa manager!*; *convidar a vossa Manager*, *Como vossa manager*.

В българския език към женски род се отнасят заемките, които завършват на гласните *-a* или *-я*. Сред малкото примери за заемки от женски род на *-a* в нашия корпус е англицизмът *винетка*. РНДБЕ (2010) посочва, че тази дума навлиза в български както от английски, така и от немски. Заемката *логистика* се установи през последните години и е от женски род, но въпреки че тази транслитерирана форма се свързва с английски (*logistics*), всъщност терминът води началото си от латинския език. Завършекът *-cs* при адаптацията на заемката е заместен с *-ка*.

Към женски род се отнасят заетите от английски абстрактни съществителни *стагфлация* и *дюрация* (от англ. *duration*). При морфологичната адаптация на двете заемки английският словообразователен суфикс *-tion* се замества от *-ция*. Съществително от женски род *estagflação* (от *estagnação* и *inflação*) присъства и в португалски, като Корея и Лемош го определят като словообразователен неологизъм, резултат от креативното прилагане на вече установни модели, а не като заемка (Корея, Лемош 2005: 53).

Словообразователният суфикс *-(a)ци(я)* е установен и добре познат от по-стари заемки, които водят началото си от латинския⁷, но са възприети с посредничеството предимно на френски, италиански. По правило при новите

⁷ За повече информация относно заемките с латински корени виж Крумова-Цветкова 2013: 148 – 149.

заемки от английски със суфикс *-tion* се следва познатият модел и те се адаптират, като този суфикс се замества с *-(a)ция(я)*. В португалски на английския суфикс *-tion* съответства суфиксът *-ção*.

Голяма част заемките, навлезли в българския език от английския през последните 10 – 15 години, всъщност са латинизми, които имат свои съответствия във всички романски езици (френски, италиански, испански и пр.), включително и в португалския, но едва сега, с посредничеството на английския тези лексеми преминават в български. Такива са термините *дистрибуция*, *промоция*, *облигация*, *презентация*, *опция* (в португалски съответно *distribuição*, *promoção*, *obrigação*, *apresentação*, *opção*). Използването им в различни европейски езици допринася за утвърждаването им като интернационална лексика и улеснява тяхното приемане в българския.

Можем да обобщим, че както в български, така и в португалски броят на заемките от английски, които са приели женски род, е малък. И в двата езика от женски род най-често са заемки, които завършват на гласната *-a*. И в двата езика е установен моделът, при който заемки със суфикс *-tion* се адаптират, като той се замества съответно с *-(a)ция* и *-ção*.

3.3. Съществителни, които придобиват среден род

Както вече беше посочено, в българския език родът на приетите англицизми най-често се определя според завършека на думата. Финансово-икономическите заемки от английски, които окончават на гласните *-o* или *-e*, както и *-u*, *-y* и *-ю*, се причисляват към среден род, срв. *лого* (от англ. *logotype*), *лоби*⁸ (англ. *lobby*) и *брейди* (англ. *brady*). В събрания български корпус не бяха регистрирани други морфологично адаптирани заемки от английски, които се употребяват във финансово-икономическата лексика и са приели среден род.

3.4. Съществителни с колебание в граматичния род

В португалския език регистрирахме колебание в рода на някои англицизми. Например *guidance* [ˌɡaidəns] се среща като женскородово съществително – *a guidance* – вероятно по аналогия с португалските съществителни *a gestão*, *a administração* (управление, администрация), които са от женски род, но регистрирахме същия термин, употребен и в мъжки род – *o próprio guidance*, вероятно по аналогия с португалските съществителни от мъжки род *o governo*, *o governo* (управление, ръководство). Същото се отнася и за термина *price-target*, употребен в женски или в мъжки род, съответно *atualizar a price-target*, *o novo price-target*, и *um price target*. В случая трябва

⁸ Разглеждаме думата *лоби*, която не е нова заемка, в тази работа, защото в речниците, издадени преди 90-те години, тя е отразена по-скоро като екзотизъм. Днес се наблюдава нейната деекзотизация и тук присъства с актуализирано за нашата действителност семантично съдържание.

да отчетем, че от фонологична гледна точка и двата новозаети термина завършват на съгласна, което би обяснило придобиването на мъжки род.

Употребеният в печатните медии определен/неопределителен член за род (*a/o* и *as/os*) понякога може да е резултат от техническа грешка, но колебанието в родовата принадлежност при посочените по-горе португалски заемки е безспорно и е показателно, че фиксирането на рода на заети думи невинаги е автоматично и безпроблемно.

В миналото в португалския език са постъпвали заемки предимно от романските езици, които най-често са се установявали с рода от езика източник. Трудностите при определяне на рода на съществителни, които навлизат в португалски от английски, произтичат от това, че англицизмите имат нетипичен и недопустим за португалския език завършек (*crash, shop, trend, stock* и др.). Освен това крайната гласна *-e* в английските думи (*back-office, change, venture*) не се произнася и фонетичната форма на думата отново е необичайна за португалския език.

В българския корпус не срещнахме колебание в рода на новоприети англицизми, но в интернет откриваме следните примери: *няма никакво копеймънт* (среден род); *Ако се въведе копеймънт, той (мъжки род) би бил един...*⁹ Според установените в българския език правила думата трябва да бъде отнесена към мъжки род.

Примерите за колебания в рода на чуждите думи са показателни за все още незавършила морфологична адаптация на англицизмите в приемащата езикова система.

4. Адаптация по категорията число

Образуването на форми за множествено число е важен белег за степента на морфологичното приспособяване на заемките към приемащата езикова система. В португалския, без определена закономерност, в някои случаи се употребяват формите, характерни за прототипа, а в други се предпочитат домашни форми. Установихме, че по-старите англицизми, които вече са се приспособили към португалската графична система, обикновено образуват множествено число съгласно правилата, които действат в приемащия език. Пример за адаптирани заемки, завършващи на *-r*, които са получили в множествено число португалското окончание *-es*, са: *os líderes, dólares*. Когато окончават на гласна, заемките приемат окончание *-s* (*os actuários u as actuárias*).

В хода на нашето изследване не бяха регистрирани примери за англицизми, навлезли отдавна в португалски, които да са употребени с английска-

⁹ Примерът е от сайта <http://forummedicus.com/archives/all-publications/1742> (26 септември 2011).

та им форма за множествено число. При много новозаети лексеми обаче от английския език са възприети също така и формите за множествено число, срв.: *estes dealers, os outputs, os E-Markets, descida das yields, rever em baixa os spreads, novos traders, os preços dos credit-default swaps* и др. Единственото изключение са формите за лица, срв.: *os monitores* и *as monitoras*.

На пръв поглед англицизмите, които завършват на гласна (*share, joint-venture, range, portfolio, performance* и др.), следват изискванията на португалската граматика. Всъщност формите за множествено число са образувани съобразно правилата на английския език, но тук има съвпадение с правилото за португалски съществителни, окончаващи на гласна (с добавяне на морфемата *-s* към формата за единствено число, напр. *mercados, empresas*). Бяха регистрирани следните случаи на употреба на такива форми за множествено число: *os **shares**, os **joint-ventures**, criam estruturas e **guidelines**, os **portfolios**, consulta de **sites** bancários, **performances** dos fundos de pensões, os **ranges***.

Ако се изхожда от графичната форма на заемките, може да се каже, че те отговарят на правилата в приемащия език, но не бива да забравяме, че съгласно произношението им посочените англицизми по-скоро се разглеждат като думи, окончаващи на съгласна.

При преобладаващата част от заетите през последните 10 – 15 години съществителни са възприети и характерните за английски форми за множествено число. Към посочените вече примери можем да добавим и следните: ***holdings** inglesas, os **experts**, as **junk bonds**, as **bonds**, **rankings** publicados, aumento do número de **rankings**, os **rankings** elaborados, os **spreads** das taxas de juro, **cash-cows***.

Наред с правилно употребената заета форма за множествено число *commodities* (на англицизма *commodity*) регистрирахме няколко случая, в които плуралната форма не съвпада с тази на прототипа: *commodityes*. Сред примерите, свидетелстващи за процеса на приспособяване на англицизмите към португалската езикова система, се откроява и заемката *lobby*, която в по-стари източници също се явява с различна графична форма за множествено число, а именно: *A maioria dos **lobbys**, Por causa dos privilégios e **lobys**, quando determinados **lobbies** incentivam o processo*. Плуралната форма на английския прототип е *lobbies*. Речниците на португалския език, и по-конкретно този на Академията на науките от 2001 г. и електронната версия на речника *Lixo* на издателството „Porto Editora“, съветват чуждата дума да бъде заместена с натурализираната форма *lóbi*. В същото време версията на електронния коректор FLIP от 2006 г. не разпознава и подчертава като грешен предложението в тези речници графичен вариант на думата.

Приведените два примера са доказателство за нелекия път на адаптиране на чуждите лексикални елементи в нова езикова среда. С цел да се регулира и улесни образуването на форми за множествено число създателите на *Речник на португалския език* от 2001 г. предлагат вместо англицизма *bond* да се използва неговият португалски вариант – *bonde*, което да позволи образуване на

форми за множествено число съгласно португалската граматика, а именно – *bondes*. Тъй като в бразилския вариант на португалския език съществува дума със същия правопис (*bonde*), но с друго значение (тролей), предполагаме, че това кара икономисти, финансисти и други специалисти, които най-често ползват английския термин, да се въздържат от предложението домашен вариант и да отдават предпочитание на оригиналната форма *bond*, като и за множествено число запазят английската форма – *bonds*. Същият речник съдържа и други предложения за заместване на англицизми с адаптираните им форми, а именно: *staffe* вместо *staff*, *stande* вместо *stand*, *raide* вместо *raid*. В събрания от нас корпус обаче не беше регистрирана употреба на португалските варианти, предложени от екипа на Академията на науките, а критиките към адекватността на тези предложения са многобройни.

Заслужават специално внимание и следните случаи, регистрирани в португалския език: *os factory outlet*, *os retail park*, *estas holding*, където заетите термин са придружени от идентификатор (определителен член и местоимение) в множествено число, а самите съществителни са употребени в единствено число.

Тези факти още веднъж доказват, че чуждите термини не са напълно интегрирани в португалския език и че няма ясно очертани механизми, които да регулират процеса. Сериозен проблем е липсата на графична адаптация на заемките, което да позволи образуване на домашни форми за множествено число. Допълнителна пречка за бързото приспособяване на заемките в новата среда е лавинообразното навлизане на изключително голям брой думи от английски. Чуждите форми се настаняват трайно в съзнанието на носителите на езика, а поради честата им употреба те официално се регистрират в някои речници на португалския език.

В българския, след като придобият морфологични характеристики за съответния род, заемките от английски получават и форми за множествено число, образувани съгласно общите правила. Заемките от женски род образуват множествено число с помощта на окончание *-и* (*винетка – винетки*).

При повечето многосрични англицизми от мъжки род плуралната форма се образува с добавяне на окончанието *-и*, както при домашните съществителни. Например *одит – одити*, *ваучер – ваучери*, *клъстер – клъстери*, *дискаунт – дискаунти*, *дисконтер – дисконтери*, също при имена за лица: *трейдър – трейдъри*, *мейджър – мейджъри*, *промоутър – промоутъри*. Окончание *-и* в множествено число придобиват и много от заетите съществителни от мъжки род със завършек *-инг* (*семплинг*, *смърфинг*, *рейтинг*, *лизинг*). При този тип заемки не се наблюдава морфонологично редуване *z ~ z* пред окончанието *-и*, както е при домашните думи (*ковчег – ковчези*). Тук не говорим за иновация, тъй като такова редуване липсва и при по-стари заемки от английски от този тип (*паркинг – паркинги*).

Едносричните заети съществителни от мъжки род получават в множествено число окончание *-ове*, например *мол – молове*, *бренд – брендове*, *суап >*

суапове. По правилото за едносрични думи образуват множествено число и някои многосрични англицизми като *бенчмарк* – *бенчмаркове*, *билборд* – *билбордове*, срв. също *пинкодове*, *травълчекове*, *мултибрандове*. Регистрирахме колебание при образуването на форми за множествено число при някои съществителни от финансово-икономическата сфера, които са развили по две различни форми: *бенчмарки* и *бенчмаркове* (от *бенчмарк*), *овърдрафти* и *овърдрафтове* (от *овърдрафт*), *суапи* и *суапове* (от *суап*). На колебанията при образуването на плурални форми при многосрични и сложни по състав съществителни от чужд произход обръща внимание Вл. Мурдаров, който препоръчва употребата на окончанието *-ове* в посочените случаи да бъде отчетена и официално призната в нормативните издания (Мурдаров 2008; Мурдаров 2012).

Макар за форми от среден род, които завършват на *-о*, за множествено число да се препоръчва окончание *-а*, заемката *лого* се колебае между две форми: *лога* и *логота* (въпреки че според ОПР 2012 *лого* няма форми за множествено число). Колебание в разговорната практика има и при съществителното *евро* (което според същото нормативно издание също не образува форми за множествено число): *евра* и *еврота*. На такива отклонения от действащата норма трябва да се гледа като на евентуален сигнал за нуждата от промяна и те трябва да бъдат внимателно анализирани от езиковедите.

По семантични причини някои от новите заемки нямат плурална форма, срв. *банкинг*.

В българския корпус беше регистриран един случай на деплурализация. Заемката *фючърс* (от англ. *futures* – мн.ч.) се адаптира като съществително от мъжки род и придобива форма за множествено число *фючърси*. Подобни случаи в български се наблюдават и при по-ранни заемки (Алексиева 2006).

5. Заключение

Проведеното изследване потвърждава констатацията (направена за български, но важаща и за португалски), че след установяването им в нова езикова система всички съществителни имена от чужд произход, включително и заимстваните от безродови езици, се причисляват към някоя от наличните в езика родови групи (Буров 1996). Случаите на колебания в рода на чуждите думи и във формообразуването (по отношение на формите за множествено число) са показателни за хода на морфологичната адаптация на англицизмите в новата езикова система.

И в двата езика най-голям е броят от заетите от английски съществителни, които се причисляват към мъжки род. В български английските заемки се изписват на местната азбука, кирилицата. В португалски, макар и придружени от външни идентификатори за род, заемките се употребяват в оригиналната им форма, като най-често са поставени в кавички или са изписани с различен шрифт, за да се укаже чуждият им произход.

При английските заемки от финансово-икономическата област в българския се наблюдава пълна или висока степен на морфологична адаптация. Основания за такъв извод ни дава фактът, че всички заети съществителни получават граматичен род. Освен това повечето безпроблемно образуват форми за множествено число и могат да се членуват.

Както в българския, така и в португалския език броят на заемките от английски, които са приели женски род, е малък. В български преобладават адаптираните заемки от женски род със суфикса *-(а)ция*. В португалски заемките, възприети от английски, най-често се причисляват към женски род по аналогия с рода на съществуващи в езика синонимни названия.

Португалският език е възприел от английски някои двуродови деятелни съществителни, които се установяват безпроблемно, тъй като съществителните за лица с една форма (*substantivos uniformes*) не са новост за този език (*o gerente/a gerente, o agente/a agente; o colega/a colega*). По правило заемките се употребяват придружени от съответен идентификатор на рода (*um dealer/uma dealer; vossa menager*). Родовата принадлежност на съществителните от английски в португалския е единственият аспект, при който се установява сравнително висока степен на адаптация. Въпреки някои случаи на колебание заемките сравнително бързо получават граматичен род, който се определя по формални признаци или по аналогия с рода на техни съответствия в домашната лексика.

Като цяло морфологичната адаптация на съществителните от английски в португалски е частична и незавършена, а в някои случаи тя се осъществява в много ниска степен. Заемките получават граматичен род, но невинаги образуват собствени форми за множествено число. Често се заемат и самите плурални форми от английски. Затруднената морфологична адаптация на заемките в португалски се дължи на съхранената графична форма на прототипа.

ЛИТЕРАТУРА

- Алвеш 1990:** Alves, M. J. *Neologismos – Criação lexical*. São Paulo: Ática, 1990.
- Алексиева 2006:** Алексиева, Н. Активната роля на националния език при чуждо лексикално влияние. – В: *Националният език в условията на чужди влияния и глобализация*. София: Изд. на СУБ, 2006, с. 78 – 83.
- Андраде, Лопеш 1997:** Andrade, A. R. de, Lopes, A. L. Primeira fase de instalação da instalação do estrangeirismo. – In: *Actas XIII Encontro Nacional da APL*. Lisboa, 1997, p. 77 – 89.
- Бояджиев 1970:** Бояджиев, С. За лексиката от чужд произход в книжовния български език. – В: *Известия на Института за български език*. Т. 19. София, 1970, с. 403 – 407.
- Буров 1996:** Буров, Ст. *Форми и значение на съществителното име*. Велико Търново: ПИК, 1996.
- Корбет 1991:** Corbett, G. *Gender*. Cambridge, 1991.

- Корея, Лемош 2005:** Correia, M., Lemos, L. *Inovação lexical em português*. Lisboa: Edições Colibri, 2005.
- Крумова-Цветкова 2013:** Крумова-Цветкова, Л. Формиране и развитие на българската лексикална система. – В: Крумова-Цветкова, Л., Благоева, Д., Колковска, С., Пернишка, Е., Божилова, М. *Българска лексикология и фразеология. Т. 1. Българска лексикология*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, с. 33 – 214.
- Лютакова 1997:** Лютакова, Р. Морфологична адаптация на английските заемки в българския и румънския език. – *Съпоставително езикознание*, 1997, № 2, с. 5 – 18.
- Мурдаров 2008:** Мурдаров, Вл. Граматически колебания при заетите чужди думи. – *Български език*, 2008, № 3, с. 106 – 107.
- Мурдаров 2012:** Мурдаров, Вл. Граматически колебания при новозаетите чужди думи. – В: *Магията на думите*. София: АИ „Проф. М. Дринов“, 2012, с. 287 – 289.
- ОПР 2012:** *Официален правописен речник*. София: Просвета, 2012.
- РНДБЕ 2010:** Пернишка, Е., Благоева, Д., Колковска, С. *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и началото на XXI в.)*. София: Наука и изкуство, 2010.
- Родригеш 1995:** Rodrigues, A. M. *As palavras importadas no léxico da decoração*. Tese de Mestrado em LPDUL. Lisboa, 1993.
- Фрейташ и др. 2002:** Freitas T., Ramilo, M., Soalheiro, El. O processo da integração dos estrangeirismos no português europeu. – In: *Actas do XVIII Encontro nacional da APL*. Lisboa: APL, 2002, p. 371 – 385.
- Фрейташ и др. 2003:** Freitas, T., Ramilo, C., Arim, E. Os neologismos nos meios de comunicação social português. – In: *Actas do XIX Encontro Nacional de APL*. Lisboa: APL, 2003, p. 443 – 454.